

7.9.2022

LAUSUNTOYHTEENVETO

Ilmastolain muuttaminen

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Lausuntopyyntö ja lausunnonantajat	2
3. Tiivistelmä	2
4. Yksityiskohtainen palaute	5
4.1 Kunnan ilmastosuunnitelman laatimisen aikaväli (14 a § 1 mom)	5
4.2 Kunnan ilmastosuunnitelman sisältö (14 a § 1–2 mom)	5
4.3 Kunnan ilmastosuunnitelman seuranta (14 a § 3 mom)	8
4.4 Kunnan ilmastosuunnitelman huomioiminen kuntastrategiassa ja toimintakertomuksessa (14 a § 3 mom)	9
4.5 Mahdollisuus laatia ilmastosuunnitelma yhdessä alueen muiden kuntien kanssa (14 a § 4 mom)	10
4.6 Muutoksenhaku valtioneuvoston päätöksiin ilmastolain soveltamisalalla (21 b § 1–4 mom)	11
4.7 Muutoksenhaku kuntien ilmastosuunnitelmiin (21 b § 5 mom)	11
4.8 Esityksen vaikutukset (HE-luonnoksen perusteluiden luku 4.2)	12
4.9 Muut huomiot	14
Liite 1: Lausunnonantajat	15
Liite 2: Lausuntopyynnön jakelu	19

1. Johdanto

Ilmastolain kokonaisuudistusta on tarkoitus täydentää kuntien ilmastosuunnitelmia ja ilmastolain muutoksenhakua koskevalla sääntelyllä. Uuden ilmastolain täydentämistä edellytetään muun muassa eduskunnan lausumassa (EV 60/2022 vp) toukokuulta 2022 sekä Sanna Marinin hallituksen budjettiriihen linjauksissa syyskuulta 2021. Esitysehdotuksen taustalla on myös hallitusohjelman kirjaukset ja ennen kaikkea ilmastomuutoksen nopea eteneminen.

Esityksellä säädettäisiin kunnille uusi velvoite, jonka mukaan kunnan on laadittava ilmastosuunnitelma. Kunnan ilmastosuunnitelma olisi laadittava tai päivitettävä vähintään kerran valtuustokaudessa ja suunnitelman hyväksyisi valtuusto. Kunnan tulisi suunnitelmassa asettaa päästövähennystavoite sekä toimet, joilla päästöjä vähennetään kunnassa. Samoin kunnan olisi seurattava suunnitelman toteutumista. Muutoksenhakusääntelyn osalta ilmastolakiin lisättäisiin uusi säännös valtioneuvoston päätöksiä koskevasta muutoksenhausta. Lakiin

lisättäisiin myös informatiivinen viittaus kuntalakiin liittyen muutoksenhakuun kunnallisen viranomaisen päätökseen.

Lausuntoyhteenveto on valmisteltu ympäristöministeriössä. Suomen ympäristökeskus on ollut tukena yhteenvedon laatimisessa.

2. Lausuntopyyntö ja lausunnonantajat

Ympäristöministeriö lähetti luonnoksen hallituksen esitykseksi laajalle lausuntokierrokselle 8.6.2022. Lausuntokierros päättyi 3.8.2022. Ympäristöministeriö pyysi lausuntoa yhteensä 392 eri taholta. Myös muut kuin lausuntopyynnön jakelussa mainitut tahot pystyivät antamaan lausuntonsa. Lausunnon antoi yhteensä 129 tahoa, joista pääosa (94) toimitti lausuntonsa lausuntopalvelu.fi –palvelun kautta. Lausunnonantajista yhteensä 5 ilmoitti, ettei heillä ole esitysluonnokseen lausuttavaa. Lausunnot ovat julkisia ja löytyvät osoitteesta <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=7d83d1c6-76dc-443c-8bf4-1eb3197798e5>.

3. Tiivistelmä

Lausunnonantajat suhtautuivat pääosin myönteisesti kunnille ehdotettuun suunnitelmavelvoitteeseen. Useassa lausunnossa nähtiin, että ilmastonmuutoksen tehokas torjunta edellyttää ilmastotyötä koskevien velvoitteiden ulottamista myös kuntasektorille. Ehdotuksen mukaista suunnitelmien laatimisaikaväliä kerran valtuustokaudessa pidettiin miltei poikkeuksetta tarkoituksenmukaisena. Samoin mahdollisuutta laatia ilmastosuunnitelma yhteistyössä muiden kuntien kanssa kannatettiin laajasti. Sopeutumista ja nieluja koskeva sääntely ja niihin liittyvät perustelut herättivät jonkin verran kriittisiä huomioita lausunnonantajissa. Ehdotettuun muutoksenhakusääntelyyn suhtauduttiin pitkälti myönteisesti.

Ministeriöiden lausunnoissa suhtauduttiin yleisellä tasolla myönteisesti kunnille asetettavaan suunnitelmavelvoitteeseen. Monessa lausunnossa katsottiin kuitenkin esitysluonnoksessa olevan tarkennustarpeita. Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota muun muassa siihen, että kuntien itsehallintoon liittyviä vaatimuksia tulisi tarkastella perusteellisemmin esityksessä. Osa ministeriöistä korosti ilmastonmuutokseen sopeutumisen merkitystä ja näki, että sopeutuminen tulisi lisätä suunnitelman velvoittaviin sisältövaatimuksiin. Lausuntopalautteessa kiinnitettiin huomiota tarpeeseen säätää elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (jäljempänä ELY-keskukset) ilmastonmuutosta koskevista tehtävistä ilmastolaissa. Osa ministeriöistä näki tarkennustarpeita ehdotetussa muutoksenhakusääntelyssä. Palautteessa tuotiin toisaalta esiin, että ehdotus muutoksenhakusääntelyksi on kehittynyt parempaan suuntaan ilmastolain kokonaisuudistuksen yhteydessä esitetystä versiosta.

Korkein hallinto-oikeus ja oikeuskanslerinvirasto suhtautuivat neutraalisti tai myönteisesti esitysluonnokseen. Oikeuskanslerinvirasto esitti joitain tarkennuksia muutoksenhakusääntelyyn sekä säätämisympäristöperusteluihin. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan muutoksenhakuoikeudesta tarkemmin säätämistä voidaan pitää ennakkollisen oikeusvarmuuden kannalta perusteltuna. Korkeimman hallinto-oikeuden lausunnossa nähtiin ongelmallisena sääntelymenettely, jossa uuden ilmastolain voimaan tultua lisätään erillisellä esityksellä muutoksenhakua koskevat säännökset. Kuntien suunnitelmavelvoitteen osalta oikeuskanslerinvirasto totesi muun muassa, että sekä ilmastosuunnitelman laatimisen että seurannan tulisi olla

läpinäkyvää siten, että kuntalaisilla olisi aito mahdollisuus vaikuttaa sekä ilmastosuunnitelman sisältöön että sen seurantaan.

Kunnat ja seudulliset toimijat suhtautuivat pääosin myönteisesti esitettyyn suunnitelmaveloitteeseen. Suunnitelman sisältövaatimukset nähtiin monilta osin hyvinä. Useassa lausunnossa nähtiin kuitenkin puutteena, että ilmastomuutokseen sopeutumisen huomioiminen suunnitelmassa perustuisi vapaaehtoisuuteen. Suunnitelmien rahoitukseen otettiin kantaa monessa lausunnossa. Erityisesti pienimmät kunnat esittivät huolensa resurssien riittävydestä. Osa kunnista ja seudullisista toimijoista esitti kritiikkiä siitä, että rahoitusta myönnettäisiin vain suunnitelmien laatimiseen, vaikka suunnitelmien toimeenpano voi vaatia laatimista enemmän resursseja. Joidenkin kuntien lausunnoissa todettiin, että vaikuttavuuden parantamiseksi olisi tärkeä luoda kannustimia myös aiemmin ilmastosuunnitelman laatineille kunnille. Useimmat kunnat näkivät tärkeänä, että kunnan ilmastotavoitteet ja -toimet huomioitaisiin kuntastrategiassa ja kunnan toimintakertomuksessa. Muutama kunta kuitenkin näki, että kuntastrategian sisällöstä tulee säätää ainoastaan kuntalaisia. Muutoksenhausta lausuneet kunnat ja seudulliset toimijat kannattivat ehdotettua muutoksenhakusääntelyä. Useat lausunnonantajat kiinnittivät kuitenkin huomiota mahdollisuuteen käyttää kunnallisvalitusta täytäntöönpanoa hidastavana keinona.

ELY-keskukset näkivät hyvänä, että esitysluonnoksessa on tunnistettu kuntien keskeinen rooli ilmastotyössä. ELY-keskukset esittivät jonkin verran tarkennuksia esitykseen. Lausunnoissa katsottiin muun muassa, että kuntien ilmastosuunnitelmien tulisi kattaa ilmastomuutokseen sopeutuminen ja maankäyttösektori. ELY-keskukset toivat myös esiin oman roolinsa ilmastotyössä toteamalla, että ELY-keskusten ympäristön tilan seurantatehtävän potentiaali osana ilmastotyön seuranta on jäänyt esityksessä huomiotta. ELY-keskukset kannattivat pääosin esitettyä muutoksenhakusääntelyä. ELY-keskukset toivoivat kuitenkin tarkempaa määrittelyä muun muassa valitusoikeuteen sisältyviin rajauksiin valtioneuvoston päätöksiin liittyvässä muutoksenhakusäännöksessä. Kuntien ilmastosuunnitelmien kohdalla ELY-keskukset huomauttivat, että ilmastosuunnitelmien lainmukaisuuden valvonnan tulisi olla myös viranomaisten vastuulla, eikä ainoastaan kunnan jäsenten ja asianosaisten vastuulla.

Lausunnon antaneet **muut valtion viranomaiset ja yhtiöt** kannattivat pääosin esitysluonnoksen mukaista kuntien suunnitelmaveloitetta. Lausunnoissa korostettiin läpinäkyvyyden merkitystä suunnitelmien valmistelussa ja seurannassa sekä päästölaskentatyökalujen tärkeyttä. Lisäksi peräänkuulutettiin riittäviä resursseja virastoille ja tutkimuslaitoksille päästölaskennan ylläpitoon ja kehitykseen sekä kunnille ilmastosuunnitelmien toteutukseen. Ilmastosuunnitelmien vaikutusten arviointeja pidettiin tärkeinä mutta haastavina. Joissain lausunnoissa ehdotettiin sisällytettäväksi mahdollisuutta liittää kunta-alan energiatehokkuussopimuksen nojalla laadittu toimintasuunnitelma osaksi kunnan ilmastosuunnitelmaa. Muutoksenhausta lausuneet valtion viranomaiset kannattivat muutoksenhakusääntelyn lisäämistä ilmastolakiin. Lausuntopalautteessa edellytettiin muun muassa, että lasten erityinen asema huomioidaan valitusoikeuden määrittelyssä.

Maakuntien liitot pitivät esitettyjä kunnan ilmastosuunnitelman sisältövaatimuksia pääosin tarkoituksenmukaisina. Useimmat maakuntien liitot mainitsivat lausunnoissaan, että päästöjen vähentämisen lisäksi suunnitelmassa olisi aiheellista esittää tavoite ja toimet nielujen vahvistamiseksi sekä ilmastomuutokseen sopeutumiseksi. Maakuntien liitot katsoivat, että kuntien ilmastosuunnitelmien vertailtavuuden ja yhdenmukaisuuden näkökulmasta tulisi määrittellä, mitä vertailuvuotta kuntien päästövähennystavoitteissa tulisi käyttää sekä huolehtia siitä, että vertailuvuoden päästötiedot ovat avoimesti ja maksutta käytettävissä. Esitysluonnoksen perusteluissa mainittu opas kunnille ilmastosuunnitelmatyöhön

koettiin erittäin tarpeelliseksi. Muutoksenhausta lausuneista maakuntien liitoista suurin osa suhtautui myönteisesti esitettyyn muutoksenhakusääntelyyn. Valtakunnallisten ilmastopolitiikan suunnitelmien muutoksenhaun yhteydessä hyväksi nähtiin erityisesti maakuntien liitoille esitetty valitusoikeus.

Lausunnon antaneet **tutkimuslaitokset ja yliopistot** suhtautuivat esitysluonnokseen myönteisesti. Lausunnoissa nähtiin hyvänä, että suunnitelma sidottaisiin kuntastrategiaan ja kunnan toimintakertomukseen. Osa lausunnonantajista nosti esiin kuntalaisten ja sidosryhmien osallistamisen tärkeyden ja näki, että esitystä siltä osin voitaisiin tarkentaa. Lisäksi esitettiin sopeutumisen lisäämistä velvoittavaksi osaksi ilmastosuunnitelmaa. Nähtiin tärkeänä, että valmisteltaisiin kunnille ilmastosuunnitelman valmistelua helpottava ohjeistus sekä valmiita suunnitelmajohdantoja.

Suomen ilmastopaneeli suhtautui esitysluonnokseen pääosin myönteisesti. Paneeli piti kuitenkin suunnitelmaan esitettyjä sisältövaatimuksia niukkoina sekä seurantavelvoitetta varsin yleisluontoisena. Paneeli ehdotti lisättäväksi suosituksia yhteneväisistä lähtötaso- ja tavoitevuosista päästövähennystavoitteiden osalta sekä sisältövaatimusten ulottamista ilmastomuutokseen sopeutumiseen. Ilmastopaneeli piti hyvänä, että Suomen ympäristökeskukselle (jäljempänä SYKE) säädettäisiin velvollisuus toimia kuntien päästötietojen ylläpitäjänä. Muutoksenhaun osalta ilmastopaneeli näki, että sitä koskevien säännösten sisällyttäminen ilmastolakiin on tarpeellista ja perusteltua. Ilmastopaneeli totesi jäävän oikeuskäytännön varaan, milloin vaikutukset voivat koskea jotakin tahoja säännöksen tarkoittamalla "erityisellä tavalla".

Suomen Kuntaliitto suhtautui yleisellä tasolla myönteisesti kunnille asetettavaan suunnitelmaveloitteeseen. Kuntaliitto näki ilmastosuunnitelman laatimisen tärkeänä suunnitelmallisen ilmastotyön kannalta, mutta korosti, että suunnitelma tulee olla mahdollista laatia kunnan omista lähtökohdista. Kriittisiä huomioita herätti suunnitelman laatimiseen liittyvät perustelut, jotka Kuntaliitto näki liian yksityiskohtaisena opastuksena. Kuntaliitto esitti kritiikkiä myös siitä, että ilmastosuunnitelma olisi huomioitava kuntastrategiassa ja kunnan toimintakertomuksessa.

Valtaosa lausunnon antaneista **muista järjestöistä** piti esitystä kannatettavana ja tärkeänä. Esitettyä suunnitelman laatimisen ja päivittämisen aikaväliä kannatettiin, mutta seurantaa ja raportointia ehdotettiin joissain lausunnoissa toteutettavaksi esitettyä tiheämmin. Useassa lausunnossa esitettiin, että kansalaisten ja sidosryhmien osallistumisesta kunnan ilmastosuunnitelman valmisteluun tulisi säätää laissa. Monessa lausunnossa nähtiin myös, että ilmastomuutokseen sopeutuminen tulisi lisätä suunnitelman sisältövaatimukseksi. Joissain lausunnoissa esitettiin vaatimus siitä, että ilmastolaki ei saa rajoittaa yksityisten maanomistajien oikeutta harjoittaa maa- ja metsätaloutta omistamallaan mailla ja että maankäyttösektoria koskevia toimenpiteitä tulisi sisällyttää suunnitelmiin vain kuntien omistamille maille. Useimmat muutoksenhausta lausuneet järjestöt kannattivat esitettyä muutoksenhakusääntelyä. Monissa lausunnoissa kommentoitiin erityisesti valtioneuvoston päätöksiin liittyvää muutoksenhakuoikeutta. Nähtiin tärkeänä, että muun muassa järjestöillä, saamelaiskäräjillä, kolttien kyläkokouksella ja nuorisjärjestöillä olisi valitusoikeus. Joissain lausunnoissa toivottiin täsmennyksiä valitusoikeuteen liittyvään "erityisen tavan" määrittelyyn.

Kansalaisilta tuli esitysluonnokseen muutama lausunto, joissa suhtautuminen esitysluonnokseen vaihteli voimakkaasti. Lausunnoissa korostettiin muun muassa saavutettavan viestinnän merkitystä eri ikäryhmille ilmastosuunnitelmien valmistelussa sekä lasten ja nuorten osallistamista ja kuulemista. Lisäksi kuntien riittävän rahoituksen varmistamista suunnitelmien päivitystä varten sekä suunnitelmaveloitteen ulottamista hyvinvointialueisiin pidettiin tärkeänä.

4. Yksityiskohtainen palaute

4.1 Kunnan ilmastosuunnitelman laatimisen aikaväli (14 a § 1 mom)

Ehdotuksen mukaista suunnitelmien laatimis- ja päivitysaikaväliä kerran valtuustokaudessa pidettiin lähes poikkeuksetta tarkoituksenmukaisena. Muutamissa lausunnoissa korostettiin, että ilmastosuunnitelma tulisi laatia heti valtuustokauden alussa, jotta kuntalaisilla olisi mahdollisuus seurata suunnitelman edistymistä valtuustokauden aikana. Eräissä lausunnoissa huomautettiin, että käytännössä toimiva ilmastosuunnitelma edellyttää, että sen valmistelu aloitetaan jo edellisen valtuuston aikana, jotta uusi valtuusto saa suunnitelman käsiteltäväksi ajoissa ja jotta suunnitelma ehditään kytkeä kunnan strategiatyöhön. Lisäksi osassa lausuntoja todettiin, että mikäli seurantatietojen mukaan kunta on jäämässä tavoitteestaan jälkeen, tulisi ilmastosuunnitelma päivittää tarvittaessa useammin.

Monissa lausunnoissa ehdotettiin, että ilmastosuunnitelman vuosittaiset toimenpiteet tulisi sisällyttää kiinteänä osana kunnan yksiköiden talousarvioon ja toimeenpanosuunnitelmaan. Toisaalta lausunnoissa pidettiin tärkeänä myös pidemmän aikavälin tavoitteiden ja toimenpiteiden sisällyttämistä suunnitelmiin. Eräiden kuntien lausunnoissa nostettiin esille, että ilmastosuunnitelman päivittäminen valtuustokausittain voi vahvistaa kunnan poliittisen tason ja uusien valtuutettujen sitoutumista suunnitelman tavoitteisiin ja toimenpiteisiin sekä lisätä tietoa ja osaamista kunnan ilmastotyöstä. Ilmastosuunnitelmien ja kuntastrategioiden valmistelun yhdistäminen ajallisesti toisiinsa nähtiin osassa lausuntoja hyvänä mahdollisuutena.

4.2 Kunnan ilmastosuunnitelman sisältö (14 a § 1–2 mom)

Valtaosa lausunnon antaneista tahoista suhtautui myönteisesti esitysluonnoksessa esitettyihin ilmastosuunnitelman sisältövaatimuksiin ja rajauksiin. Monet kunnat totesivat, että sisältövaatimukset vastaavat pääosin kuntien jo olemassa olevien suunnitelmien sisältöä. Luonnonvarakeskuksen ja Suomen luonnonsuojeluliiton mukaan ilmastosuunnitelmat tulisi kuitenkin laatia SYKEN taustaselvityksessä esittämän laajimman vaihtoehdon mukaisesti. WWF Suomi näki ilmastolain täydentämistä kuntien suunnitelmavelvoitteella hyvänä, mutta piti valittua sääntelymallia epätarkoituksenmukaisena sen sitoessa resursseja ilmastosuunnitelmien laatimiseen toimien sijaan.

Monet kunnat sekä Suomen Kuntaliitto katsoivat, että suunnitelmien sisältöä ohjataan lakiehdotuksen perusteluissa liian tarkasti ja että kunnille pitäisi jättää enemmän päätösvaltaa suunnitelman sisällöstä ja sen toimeenpanosta. Suomen ilmastopaneeli totesi puolestaan, että kuntien ilmastosuunnitelmien sisällöstä säänneltäisiin varsin niukalti. Ilmastopaneelin mukaan on kuitenkin ymmärrettävää, että lainsäädännöllä halutaan asettaa vain vähimmäisvaatimukset.

Maa- ja metsätalousministeriö, oikeusministeriö, monet kunnat, Suomen Kuntaliitto, maakuntien liitot, ELY-keskukset, Suomen ilmastopaneeli, SYKE, Luonnonvarakeskus, Ilmatieteen laitos, Sitra ja useat järjestöt korostivat lausunnoissaan ilmastomuutokseen sopeutumisen merkitystä. Osa lausunnonantajista esittivät, että sopeutumiseen suunnitelman vähimmäisvaatimusten tulisi kattaa sopeutumiseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet. Eräs kunta näki vaarana, että kunnat lykkäivät ilmastoriskien ja haavoittuvuuksien arviointia sekä sopeutumistoimien asettamista ja aikaikkuna ajoissa tehtävälle ja kustannustehokkaalle sopeutumissuunnittelulle sulkeutuu. Erään toisen kunnan lausunnossa toivottiin, että ilmastomuutokseen sopeutumista olisi tarkasteltu perusteellisemmin osana lain valmistelua. Satakuntaliitto ehdotti, että

sopeutumis suunnitelman laatiminen voitaisiin asettaa velvoitteeksi ilmastosuunnitelman ensimmäisen päivituksen yhteydessä.

Suhtautuminen nieluihin liittyviin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin vaihteli lausunnoissa. Monet lausunnonantajat, kuten Ilmatieteen laitos, Sitra, Satakuntaliitto, Kymenlaakson liitto, Amnesty International Suomi, Suomen luonnonsuojeluliitto ja Greenpeace pitivät nielujen sisällyttämistä ilmastosuunnitelmien sisältövaatimuksiin tärkeänä. Myös monen kunnan lausunnossa tunnistettiin nielujen merkitys, mutta toisaalta monet kunnat, maa- ja metsätalousministeriö sekä muun muassa Keski-Pohjanmaan liitto esittivät, että kuntia ei tule velvoittaa huomioimaan nieluihin liittyviä kansallisia tavoitteita. Muutamissa lausunnoissa huomautettiin, ettei nielujen tavoitteiden huomioimista pidetä edes mahdollisena kuntatason laskentamenetelmien puuttumisen takia. Eräs kunta totesi, että ilman selkeitä käytäntöjä on epäselvää, minkä tahon hyväksi nieluja lasketaan ja piti kaksoislaskennan vaaraa ilmeisenä. ELY-keskukset puolestaan korostivat, että kunta- ja aluetason tietopohja nieluista ja hiilivarastoista tulisi yhtenäistää ja kytkeä SYKEN päästötietopalveluun. Lausunnon antaneet maa- ja metsätaloustuottajien kansalliset ja alueelliset etujärjestöt sekä metsänhoitoyhdistykset kiinnittivät lausunnoissaan huomiota siihen, että esityksestä ei käy ilmi, tarkoitetaanko suunnitelmassa kunnan omistamia maita ja niiden hiilitasetta vai viitataanko koko kunnan alueella sijaitsevaan maa-alaan. Etujärjestöt ilmaisivat huolensa siitä, että ilmastosuunnitelmilla voitaisiin rajoittaa maanomistajien oikeuksia päättää omien maidensa käytöstä. Etujärjestöt, metsänhoitoyhdistykset ja Metsäteollisuus pitivät myös kunnille kaavailtua roolia metsien hoitoon liittyvän informaatio-ohjauksen tarjoajina tarpeettomana. MTK piti ilmeisenä, että jos kunnat asettavat ilmastosuunnitelmiin myös maankäyttösektoria koskevia toimia, kasvaa kunnissa paine tavoitella hiilineutraalisuutta pikemminkin nielujen kasvattamisen kautta kuin päästöjä vähentämällä.

Näkemyksiä luonnon monimuotoisuudesta esitettiin selvästi vähemmän kuin esimerkiksi sopeutumisesta tai nieluista. Monimuotoisuuden huomioimista ilmastosuunnitelmissa korostivat lausunnoissaan muutamat kunnat ja maakuntien liitot sekä järjestöistä muun muassa Suomen nuorisovaltuustojen kattojärjestö Allianssi. Erityisesti korostettiin, että päästövähennystoimet eivät saisi heikentää luonnon monimuotoisuutta. Toisaalta nähtiin, että pääpaino kunnan ilmastosuunnitelman laatimisessa ja päivittämisessä tulee olla itse ilmastotoimissa. Metsäteollisuus huomautti, että ilmastomuutoksen hillinnän ja monimuotoisuuden turvaamisen tavoitteet ovat osin ristiriitaiset ja että metsien suojelulla tavoiteltu monimuotoisuuden edistäminen vähentää pitkällä aikajänteellä metsien kasvua ja siten myös nieluja. ELY-keskukset esittivät, että päästöihin ja nieluihin liittyviin tietoihin tulisi yhdistää myös tietoa luonnon monimuotoisuudesta, jotta kokonaisuuden avulla voitaisiin tehdä aidosti tietoon pohjautuvia päätöksiä.

Muutamissa lausunnoissa nähtiin, että laissa olisi hyvä täsmentää, miten kunnat voivat ottaa päästövähennystavoitteen saavuttamisessa käyttöön erilaiset kompensointimahdollisuudet. Eräiden suurten kuntien mukaan kompensoinnin rajaaminen pelkästään kotimaisiin toimiin ei ole perusteltua. Amnesty International Suomi puolestaan piti ensiarvoisen tärkeänä, että asetetut päästövähennystavoitteet saavutetaan kotimaisin keinoin eikä esimerkiksi kansainvälisten päästökompensaatioiden avulla. Sitra esitti, että ehdotuksen perusteluihin tulisi kirjata, että kuntien ilmastotavoitteet tulisi saavuttaa kokonaan kotimaisin keinoin. Eräs kuntayhtymä puolestaan ehdotti, että olisi tarpeen kehittää kansallinen määritelmä hiilineutraalille kunnalle, joka sisältäisi myös vähimmäistavoitteen prosentuaaliselle päästövähennykselle. Yhden kunnan lausunnossa esitettiin, että päästökompensaatioiden osalta SYKEN tulisi ylläpitää listaus luotettavista tahoista.

Monet kunnat ja Suomen ilmastopaneeli korostivat, että SYKEN ylläpitämän päästölaskentajärjestelmän mukaiset, tuulivoimatuotannon aiheuttamat päästöhyvytykset tulisi voida ottaa huomioon tavoitteiden asettamisessa. Ilmastopaneeli huomautti, että useat kunnat ovat sitoutuneet ilmastotavoitteisiinsa perustuen

niin kutsuttujen Hinku-laskentasääntöjen, joissa on mukana tuulivoimahyvitysten käyttömahdollisuus ja mahdollisuus kompensatioiden käytölle. Jotta laki ei edellyttäisi tavoitteiden uudelleentarkastelua näissä edelläkävijäkunnissa, ilmastopaneeli esitti, että Hinku-laskentasääntöjen mukainen tavoitteenasettelu hyväksyttäisiin ilmastosuunnitelmissa. Tämän lisäksi kunnilla olisi mahdollisuus asettaa tavoitteet ilman tuulivoimahyvitystä ja kompensatioita. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto piti kuitenkin tuulivoimahyvityksen pois sulkemista kuntia tasa-arvoistavana toimenpiteenä.

Valtionavustusta suunnitelmien laatimiseen pidettiin lähes poikkeuksetta erittäin tärkeänä ja erityisesti pienille kunnille välttämättömänä. Pienimmät kunnat ilmaisivat huolensa resurssien riittävydestä ja taloudellisen tuen riittämättömyydestä. Monet lausunnonantajat nostivat esille, että taloudellista tukea pitäisi ohjata myös ilmastosuunnitelman jo laatineille kunnille kannustamaan kunnianhimoisempaan ilmastotyöhön. Pirkanmaan liitto huomautti, että esitetty rahoituskatto tulee muodostamaan ilmastosuunnitelman hinnan ja esitti huolen suunnittelu- ja päästölaskentaosaamisen riittävydestä. Lapin liitto oli puolestaan huolissaan EU:n ja muun hankerahoituksen käytöstä kuntien ilmastotyössä, jos ilmastosuunnitelmat tulevat lakisääteisiksi.

Lausunnoissa pidettiin erillisen suunnitteluohjeistuksen laatimista hyvin tärkeänä. Lausunnoissa katsottiin, että tutkimustieto ilmastotoimenpiteiden vaikutuksista voisi helpottaa suunnitelmien laadintaa ja lisätä suunnitelmien vaikuttavuutta. ELY-keskukset näkivät, että kunnille laadittavan oppaan informaatio-ohjausvaikutus näyttäisi saavan merkittävän roolin muiden ohjauskeinojen puuttuessa.

SYKE:n ylläpitämää päästölaskentatyökalua pidettiin lausunnoissa laajasti erittäin tarpeellisena palveluna. Etenkin suuret kunnat kuitenkin totesivat, että kunnissa on vakiintuneesti käytössä myös muita laskentatyökaluja, jotka tulisi huomioida ohjeistuksessa. Monissa lausunnoissa tuotiin myös esiin, että erilaisten päästölaskentojen takia kuntien tavoitteita ei voida kytkeä kansallisiin tavoitteisiin. Useat eri tahot huomauttivat, että ilmastosuunnitelmien vertailtavuuden ja yhdenmukaisen lähtökohdan vuoksi tulisi määritellä tai suositella, mitä vertailuvuotta kuntien päästövähennystavoitteissa tulisi käyttää. Ilmastopaneelin mukaan vertailuvuosi 2005 tulisi olla lähtökohdaksi niille kunnille, jotka eivät ole vielä tehneet päästövähennyssitoumusta eivätkä ole liittymässä Hinku-verkostoon. Useat edelläkävijäkunnat ovat jo asettaneet päästöjänsä lähtötasovuodeksi joko vuoden 1990 tai 2007 (Hinku-kunnat), mutta ilmastopaneelin mukaan niiden vertailuvuotta ei kuitenkaan olisi tarpeen muuttaa. Päästövähennysten tavoitevuoden tulisi luontevasti olla 2030, ja lisäksi kunkin kunnan tulisi määritellä tavoitteensa vuodelle 2035 ennen vuotta 2030. SYKE näki, että päästövähennysten saavuttamisen tavoitevuosiksi olisi perusteltua asettaa kaikille kunnille 2030 ja 2035. Vuoden 2030 tavoite tulisi määrittää viimeistään kahden vuoden sisällä lain voimaan tulon jälkeen, vuoden 2035 tavoite tulisi määrittää ennen vuotta 2030. Monien lausuntojen mukaan päästötietojärjestelmiä pitäisi kehittää kulutusperusteisten päästöjen ja kuntatasoisten hiilinielujen ja -varastojen laskennan osalta.

Monet viranomaiset, muun muassa oikeusministeriö, ja järjestöistä muun muassa Allianssi, Pelastakaa Lapset, Invalidiliitto, Amnesty International Suomi ja SAK sekä eräät kansalaiset painottivat lausunnoissaan sidosryhmien osallistumisoikeuksien ja vaikutusmahdollisuuksien parempaa huomioimista suunnitelmavelvoitteessa. Allianssin ja Invalidiliiton lausuntojen mukaan ilmastosuunnitelmaan olisi tarpeen sisällyttää kuvaus sidosryhmien osallistamisesta, ja SAK:n mukaan lakitekstiin tulisi kirjata velvoittava muotoilu sidosryhmäyhteistyöstä. SAK piti lausunnossaan tärkeänä, että ilmastosuunnitelman sisältövaatimuksiin lisätään maininta ilmastotoimien oikeudenmukaisuus- ja sosioekonomisten vaikutusten arvioinnista.

4.3 Kunnan ilmastosuunnitelman seuranta (14 a § 3 mom)

Lausunnoissa nostettiin yleisesti esiin seurannan tärkeyttä. Maakuntien liitot korostivat sitä erityisesti toimeenpanon näkökulmasta, seurannan säännöllisyyttä painottivat puolestaan muun muassa Ilmatieteen laitos, Amnesty International Suomi, SAK ja Greenpeace. Seurannan läpinäkyvyyden tärkeys nostettiin esiin muun muassa oikeuskanslerinviraston, Invalidiliiton ja Sitran lausunnoissa.

Seurannan aikavälistä tuli muutamia kommentteja lausunnoissa. SAK:n mukaan kunnan ilmastosuunnitelman toteutumisesta tulisi raportoida valtuustokausittaista sykliä tiheämmin. Luonnonvarakeskuksen ja Suomen luonnonsuojeluliiton ehdotuksen mukaan suunnitelman toteutumisesta tulisi raportoida vuosittain.

Seurannan perusteella tehtävistä korjausliikkeistä mainittiin joissain lausunnoissa. Muutaman kunnan lausunnossa todettiin, että lakiluonnoksesta ei käy ilmi, miten kuntien ilmastosuunnitelmien toteutusta seurataan ja mitä tehdään, jos kuntien ilmastotavoitteet eivät kokonaisuudessaan riitä kansallisen hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseen. Suomen luonnonsuojeluliitto ja Akava korostivat, että kuntien on seurannan perusteella tarvittaessa tehtävä lisäilmastotoimia nopeasti.

Lausunnoissa oli eriäviä mielipiteitä lakiin kirjattavista vähimmäisvaatimuksista liittyen seurantaan. Suomen ilmastopaneelin mukaan ehdotetut säännökset seurannasta ovat varsin yleisiä ja suositteli ohjaamaan kuntia ehdotettua selkeämmin toteuttamaan systemaattista seurantaa ja siihen nojautuvaa ilmastotoimien kehittämistä. Joissain kuntien sekä työ- ja elinkeinoministeriön lausunnoissa esitettiin toisaalta, että raportointivelvoitteen tulisi olla mahdollisimman kevyt ja väljästi muotoiltu, jotta se mahdollistaisi kullekin kunnalle sopivan toteutuksen. Tilastokeskus peräänkuulutti lisäärittelyn tarvetta siltä osin, esittävätkö kunnat ilmastosuunnitelmansa seurannassa päätöstensä vaikutuksia asukkaiden ja sidosryhmien mahdollisuuksiin hillitä päästöjä omassa toiminnassaan. Tilastokeskus piti kyseisten vaikutusten määrällistä seurantaa haastavana ja peräänkuulutti siihen lisätyökaluja.

Lausunnoissa tuotiin vahvasti esille ilmastosuunnitelman seurannan kytkeminen kunnan muihin prosesseihin. Suomen ilmastopaneeli, SAK ja useat kunnat pitivät tärkeänä seurannan ja raportoinnin kytkemistä kunnan muuhun vuosisuunnitteluun, kuten toimintakertomukseen ja tilinpäätökseen. Luonnonvarakeskuksen mukaan ilmastosuunnitelman seuranta voitaisiin hoitaa luontevasti osana kunnan normaalia budjettiseurantaa. SAK ja Akava peräänkuuluttivat kuntien tarvittavien resurssien ja osaamisen varmistamista suunnitelmien seurantaan.

Seurannan työkaluina käytettävistä päästötietopalveluista lausuttiin paljon. SYKEN tarjoamaa päästötietopalvelua kunnat pitivät pääosin hyvänä, mutta myös muiden palvelujen käyttö pitäisi lausunnonantajien mukaan olla mahdollista. Tilastokeskus korosti päästölaskentatyökalujen menetelmien läpinäkyvyyttä. Tilastokeskus, Suomen ilmastopaneeli, Suomen luonnonsuojeluliitto, useat maakuntien liitot ja ELY-keskukset toivat esille SYKEN päästötietopalvelun sekä sen ylläpidon ja kehittämisen resurssien tärkeyden. Suomen ilmastopaneeli ja Pirkanmaan liitto pitivät hyvänä kehityksenä sitä, että SYKELLE säädetään lain mukaan velvollisuus toimia kuntien päästötietojen ylläpitäjänä. Kunnat toivat lisäksi esille SYKEN päästöennusteen sekä laskentojen mahdollisimman ripeän valmistumisen tärkeyden.

Seurantatietojen vertailukelpoisuuteen otettiin kantaa useassa lausunnossa. Muun muassa osa kunnista, ELY-keskukset, Suomen ilmastopaneeli ja SAK painottivat seuranta-, laskenta- ja raportointikäytäntöjen yhtenäisyyden ja vertailukelpoisuuden merkitystä. ELY-keskusten mukaan kuntien ilmastosuunnitelmien seurannan tulisi muodostaa yhtenäinen ja vertailukelpoinen aineisto, jota voitaisiin yhdistää myös muuhun meneillään olevaan kehittämiseen, kuten rakennetun ympäristön tietojärjestelmään. Suomen ilmastopaneelin

mukaan tietojen pirstaloituminen osaksi kuntien erinimisiä ja -muotoisia suunnitteludokumentteja voi tehdä kehityksen seuraamisesta hankalaa. Suomen ilmastopaneeli toi lisäksi esille, että kuntien ilmastotoimien seuranta koko maan tasolla hankaloittaa yhtenäisten vertailuvuosien, tavoitetasovuosien sekä tarkempien sisältövaatimusten puute, mikäli näistä ei säädettäisi.

Nielujen merkitykseen ja niiden laskennan kehitykseen otettiin kantaa monessa lausunnossa. Osa kunnista toi esiin, että ilmastosuunnitelman olisi hyvä ohjata muotoilemaan nieluja koskevat toimet niin, että vähintäänkin kehityksen suuntaa pystytään seuraamaan. Kunnat peräänkuuluttivat nielulaskennan resursointia ja laskentaan liittyvien periaatteiden ratkaisemista valtakunnallisella tasolla, esimerkiksi osana kuntien yhteistä päästölaskentaa. Tilastokeskus piti maankäyttösektorin päästölaskentaa kunnittain haastavana ja painotti yhteistyötä laskennassa Luonnonvarakeskuksen kanssa. ELY-keskukset katsoivat, että kunta- ja aluetason tietopohja nieluista ja hiilivarastoista tulisi yhtenäistää ja kytkeä SYKE:n päästötietopalveluun. Sitra esitti, että hiilinielujen osalta tulee rakentaa hyviä karttapohjaisia työkaluja maankäytön arviointiin ohjelmistoilla, jotka yhdistävät käyttäjäystävällisesti erilaisia tietokantoja.

Seurannan kytköksistä luonnon monimuotoisuuteen ja ilmastomuutokseen sopeutumiseen oli lausunnoissa muutama kommentti. Eräs kuntayhtymä totesi lausunnossaan, että seurannassa olisi hyvä huomioida myös kunnan rajojen ulkopuolella tapahtuvat vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen. Joissain kuntien lausunnoissa tuotiin esille, että ilmastosuunnitelman olisi hyvä ohjata ilmastomuutokseen sopeutumista koskevat toimet niin, että vähintäänkin sopeutumisen kehityksen suuntaa pystytään seuraamaan.

Opastusta ja indikaattoreita seurannan tueksi toivottiin joissain lausunnoissa. Maakuntien liitot pitivät opasta kunnille ilmastosuunnitelmatyöhön erittäin tarpeellisena. Suomen Kuntaliitto näki, että on tarve kehittää hillinnän ja sopeutumisen indikaattoreita, jotka antavat paremmin pohjaa eteenpäin katsovalle, vaikuttavalle ja resurssit merkittävimpiin toimenpiteisiin ohjaavalle tiedolla johtamiselle. Osa maakuntien liitoista ja ELY-keskuksista sekä Amnesty International Suomi kaipasivat myös erilaisia indikaattoreita päästövähennysten ja sopeutumisen seurannan tueksi. Lapin liitto esitti, että ilmastosuunnitelmien toteutumisen seuranta varten tulisi kehittää kansallinen, sähköinen työkalu, josta saisi kuntakohtaisia tilannekuvia ja seurantaindikaattoreita.

4.4 Kunnan ilmastosuunnitelman huomioiminen kuntastrategiassa ja toimintakertomuksessa (14 a § 3 mom)

Valtaosa lausunnon antaneista tahoista pitivät tärkeänä, että kunnan ilmastotavoitteet ja -toimet huomioitaisiin kuntastrategiassa ja kunnan toimintakertomuksessa. Muun muassa ELY-keskusten ja SYKE:n mukaan ilmastosuunnitelman huomioon ottaminen kuntastrategiassa ja toimintakertomuksessa on hyvä keino edistää ilmastotyön toimeenpanoa. Myös tutkimussektorin lausunnoissa pidettiin veloitetta sitoa ilmastosuunnitelmat kunnan talouden ja toiminnan seurantaan tärkeänä, jotta ilmastosuunnitelmien toteutuminen voitaisiin varmistaa. Esityksestä ei ELY-keskusten mukaan kuitenkaan käy ilmi, mitä huomioon ottaminen tarkoittaisi ja sitä tulisi niiden mukaan selkiyttää. Varsinais-Suomen ELY-keskus ehdotti, että yhtenä vaihtoehtona voisi olla ilmastotavoitteiden integroiminen suoraan osaksi kuntastrategiaa ja toimien integroiminen osaksi muita strategisia suunnitelmia. Useassa lausunnossa katsottiin, että ilmastotavoitteet ja -toimet tulisi ottaa huomioon myös kunnan talousarviossa.

Muutama kunta, valtiovarainministeriö sekä Suomen Kuntaliitto suhtautuivat ehdotukseen kriittisesti ja katsoivat, ettei kuntastrategian sisällöstä tule säätää muussa laissa kuntalain lisäksi. Erään kaupungin lausunnon mukaan kuntia ei tule velvoittaa käyttämään toimintakertomusta kuntien ilmastosuunnitelman

seurantavälineenä, vaan noudattaa kirjanpitolautakunnan yleisohjetta, joka mahdollistaa kunnalle olennaisten ympäristökysymysten käsittelyn toimintakertomuksessa. Suomen luonnonsuojeluliitto viittasi lausunnossaan kirjanpitolautakunnan yleisohjeeseen ja esitti, että kyseistä ohjeistusta tulisi muuttaa ilmastolakia huomioivaksi tai vaihtoehtoisesti tulisi laatia malliohje raportointiin, jotta ilmastolain tavoitteet toteutuisivat kunnan ilmastotyössä. Yleisesti lausuntojen mukaan ilmastotavoitteiden ja keskeisimpien ilmastotoimien kytkeminen kuntastrategiaan vie ilmastotyötä paremmin eteenpäin kuin ilman strategista tavoitetta.

Lausunnon antaneista järjestöistä vain harva kommentoi ilmastosuunnitelmien huomioimista kuntastrategiassa, mutta ehdotusta kommentoineet tahot pitivät asiaa tärkeänä. Esimerkiksi Akava näki ilmastosuunnitelmien huomioimisen kuntastrategiassa sekä kuntien toimintakertomuksessa perusteltuna. Suomen luonnonsuojeluliitto puolestaan korosti, että ilmastosuunnitelman edistymisen raportointi osana kunnan vuosittaista toimintakertomusta pitäisi olla ehdoton vähimmäisvaatimus.

4.5 Mahdollisuus laatia ilmastosuunnitelma yhdessä alueen muiden kuntien kanssa (14 a § 4 mom)

Mahdollisuutta laatia ilmastosuunnitelmat yhteistyössä useiden kuntien kesken pidettiin lausunnoissa lähes poikkeuksetta hyvänä. Vaihtoehto katsottiin tärkeäksi erityisesti pienille kunnille, joiden mahdollisuudet valmistella ilmastosuunnitelma ovat resurssien niukkuuden vuoksi suurempia kuntia heikommat. Ehdotuksen katsottiin yleisesti myös tehostavan resurssien käyttöä. Erityisesti maakuntien liitot ja ELY-keskukset pitivät yhteisiä ilmastosuunnitelmia perusteltuina myös siksi, että monet päästökehitykseen merkittävästi vaikuttavat päätökset ovat luonteeltaan ylikunnallisia, kuten liikennehankkeet. Kuntien lausunnoissa kuitenkin korostettiin, että jokaisella kunnalla pitää pysyä päätäntävalta siitä, mihin ja minkälaiseen yhteistyöhön kunta ryhtyy. Eräät kunnat sekä Keski-Suomen liitto pitivät tärkeänä, että yhteinen suunnitelma sisältää jokaista kuntaa koskevia omia tavoitteita ja toimenpiteitä. Lausunnoissa peräänkuulutettiin valmiita mallipohjia erityyppisille kunnille ilmastosuunnitelman valmistelun helpottamiseksi.

Maakuntatason suunnitelman toimenpiteiden toteuttaminen nähtiin lausunnoissa yleisesti haastavaksi, varsinkin jos kuntien osallistuminen suunnitelman laadintaan jää vähäiseksi. Valtionavustuksia yhteisen suunnitelman laadintaan pidettiin tärkeänä, ja sen hakemisen tulisi olla mahdollisimman helppoa ja avustus tulisi jakaa kustannusten suhteessa. Suunnitelmien toimeenpano kunnissa vaatii lisäresursseja erityisesti viestintään, koulutukseen ja tiedottamiseen. Muutamien maakuntien liittojen näkemyksen mukaan kunnilla pitäisi olla mahdollisuus valtuuttaa maakuntaliitto valtionavustuksen hakemiseen kuntien puolesta yhteisen suunnitelman laatimiseksi.

Maakuntien liitot näkivät oman roolinsa alueensa kuntien ilmastotyön tukijoina tärkeänä erityisesti pienille ja keskisuurille kunnille. Liitot näkivät ilmastotyön kiinteänä osana niiden kehittämistyötä ja kommentoivat, että alueellista ilmastotyötä toteutetaan kaikkien maakuntien liittojen työkalujen kautta (maakuntaohjelma, maakuntakaava, liikennejärjestelmäsuunnitelma ja älykkään erikoistumisen strategia), ja niiden hyödyntäminen ilmastotyön tueksi olisi tärkeää. Maakuntien liitot olivat huolissaan siitä, että esitys ei lisäisi maakuntien resursseja.

Keski-Pohjanmaan liitto katsoi, että pieniltä kunnilta ei tulisi vaatia kunnan omaa ilmastosuunnitelmaa, jos on perustellumpaa laatia alueellinen suunnitelma. Pirkanmaan liiton mukaan kuntien yhteisen suunnitelman hyväksymisprosessi jää esitysluonnoksessa epäselväksi. Hämeen ELY-keskus huomautti, että seuranta pitää suunnitella samalla tavalla kuin yksittäisen kunnan ilmastosuunnitelmassa. Varsinais-Suomen ELY-keskus

näki, että yhteistyötä tehtäessä kunta olisi velvoitettava tuomaan vähintään keskeiset tavoitteet osaksi omaa kuntastrategiaa.

4.6 Muutoksenhaku valtioneuvoston päätöksiin ilmastolain soveltamisalalla (21 b § 1–4 mom)

Suuri osa lausunnonantajista näki ehdotetun muutoksenhakusääntelyn valtioneuvoston päätöksiin tärkeänä ja perusteltuna. Lausunnonantajat korostivat erityisesti oikeusturvan ja oikeusvarmuuden edistämisen merkitystä. Korkein hallinto-oikeus totesi lausunnossaan, että muutoksenhakuoikeudesta tarkemmin säätämistä voidaan pitää ennakkollisen oikeusvarmuuden kannalta perusteltuna. Järjestöistä muun muassa Ihmisoikeusliitto esitti, että muutoksenhaku valtioneuvoston päätöksiin on keskeinen lisäys ilmastolakiin oikeusturvan toteutumisen kannalta.

Moni lausunnonantaja katsoi, että ehdotettu sääntely on merkittävä muutos nykyiseen oikeustilaan. Oikeuskanslerinvirasto totesi lausunnossaan, että esitetty lainsäädäntö luo periaatteessa hyvin merkittävän ja tuomioistuinten asemaa vahvistavan menettelyn. Muutos nykyiseen oikeustilaan nähtiin kuitenkin joissain lausunnoissa ainakin osittain epäselvänä. Oikeusministeriö esitti lausunnossaan kysymyksen siitä, kavennetaanko esityksessä muutoksenhakuoikeutettujen piiriä verrattuna yleislainsäädäntöön vai ei. Oikeusministeriö sekä Metsäteollisuus pohtivat lausunnoissaan, säädettäisiinkö esityksen myötä aiemmin ei-valituskelpoisiin päätöksiin nyt muutoksenhakuoikeus.

Ehdotettu muutoksenhakusääntely herätti myös jonkin verran kriittisiä huomioita. Maa- ja metsätalousministeriö näki, että ehdotettu muutoksenhakua koskeva pykälä ei välttämättä merkittävällä tavalla selventäisi ainakaan muutoksenhakuun oikeutettujen tahojen piiriä. Tästä syystä maa- ja metsätalousministeriö esitti, että erityissääntelyn sijaan lisättäisiin ilmastolakiin informatiivinen viittaus oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettuun lakiin. Valtiovarainministeriö piti ehdotettua muutoksenhakuoikeutta ongelmallisena, erityisesti 21 b §:n 2 momentin 1, 2 ja 5 kohtien osalta. Kritiikki liittyi siihen, miten tulkitaan kohtiin sisältyvää valitusoikeuteen liittyvää ilmaisua ”erityinen tapa”. Joissain lausunnoissa nähtiin toisaalta, että muutoksenhakuoikeus voisi olla laajempi. Esimerkiksi WWF Suomi esitti, että muutoksenhakuoikeus ei sen suppeuden vuoksi ehdotetussa muodossa riittävästi turvaa ympäristöperusoikeuden toteutumista.

Lausunnoissa pohdittiin jonkin verran sitä, mihin muutoksenhaku voisi kohdistua. Itä-Suomen yliopiston ilmasto-, energia- ja ympäristöoikeuden keskus toi esiin, että oikeudelliset keinot ilmastolain tavoitteiden saavuttamisen varmistamiseksi nykyisellään ovat vaatimattomat. Keskuksen mukaan mahdollisuus arvioida ilmastopolitiikan suunnitelmien riittävyttä suhteessa ilmastolain tavoitteisiin olisi erityisen tärkeää. WWF Suomi totesi, että valtioneuvoston päätöksiin kohdistuva muutoksenhakuoikeus jättää ratkaisematta sen, miten järjestöt ja kansalaiset voivat saattaa oikeuden tutkittavaksi viranomaistoiminnan lainmukaisuuden tilanteessa, jossa laiminlyödään lain 5 §:n mukainen velvollisuus edistää ilmastolakiin perustuvien tavoitteiden ja suunnitelmien toteutumista. Työ- ja elinkeinoministeriö puolestaan näki, että mahdollista aineellista lainvastaisuutta ei ole kuvattu riittävästi esitysluonnoksessa.

4.7 Muutoksenhaku kuntien ilmastosuunnitelmiin (21 b § 5 mom)

Ilmastolakiin ehdotettua informatiivista viittausta kuntalain kunnallisvalitukseen pidettiin perusteltuna ja hyvänä. Moni kunta totesi lausunnossaan, että kuntalain mukainen kunnallisvalitusmenettely on tarkoituksenmukainen. Näkemystä perusteltiin joissain kuntien lausunnoissa sillä, että valtuuston päätöksiä koskevasta kuntalain

yleisestä muutoksenhakusääntelystä ei ole perusteita poiketa. Muutoksenhaku kuntien ilmastosuunnitelmiin sai kannatusta myös esimerkiksi ympäristöjärjestöjen lausunnoissa.

Joissain lausunnoissa esitettiin täsmennystarpeita ehdotukseen. Esimerkiksi oikeusministeriön lausunnossa otettiin kantaa siihen, että esitysluonnoksessa ei perustella sitä, miksi saamelaiskäräjillä ja kolttien kyläkokouksella tulisi olla valitusoikeus valtakunnallisten suunnitelmien osalta, mutta ei vastaavasti kunnan suunnitelmien osalta. Suomen yrittäjät puolestaan huomautti siitä, että esitysluonnoksessa ei ole juurikaan perusteltu sitä, miksi valitusoikeutettujen piiri kunnan suunnitelmien osalta on tietyiltä osin ehdotettu säädettyväksi merkittävästi laajemmaksi kuin valtion suunnitelmien osalta. Myös esimerkiksi Akava nosti esiin, että kunnallisvalituksen mukaista valitusoikeutettujen joukkoa voidaan pitää varsin laajana.

Osa lausunnonantajista ilmaisi huolensa ilmastosuunnitelmien toimeenpanon viivästyemisestä valituksista johtuen. Eräs kunta totesi riskinä olevan, että suunnitelman täytäntöönpano muutoksenhaun myötä lykkääntyy, sillä kuntalain 143 §:n mukaan täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä, jos valitus käy täytäntöönpanon johdosta hyödyttömäksi tai jos valitusviranomainen kieltää täytäntöönpanon.

4.8 Esityksen vaikutukset (HE-luonnoksen perusteluiden luku 4.2)

Lausunnonantajat antoivat monipuolista palautetta sekä esitysluonnoksen vaikutuksista että kuntien ilmastosuunnitelmien valmistelussa tehtävästä vaikutustenarvioinnista. Osa lausunnonantajista, esimerkiksi maakuntien liitot, näki, että esitysluonnoksen vaikutustenarvioinnissa on tarkasteltu esityksen vaikutuksia laajasti ja monipuolisesti. Vaikutustenarviointiin tuli toisaalta myös jonkin verran täsmennysehdotuksia sekä kritiikkiä.

Useat kunnat ja ELY-keskukset pitivät esityksen ilmastovaikutuksia varsin epävarmoina. Ilmastosuunnitelmia jo nyt tekevien kuntien osalta Suomen ilmastopaneeli totesi, että sisältö- ja seurantavaatimusten näkökulmasta esitys tarkoittaa käytännössä nykytilan jatkamista, eikä esitys varsinaisesti kannusta kehittämään toimintaa. Myös muutama kunta katsoi, että suunnitelmien vaikuttavuuden parantamiseksi olisi tärkeä tehdä riittävää sosioekonomista arviointia ja kohdentaa toimia sinne, missä niistä on suurin hyöty. Suunnitelmien vaikuttavuutta ja toteutettavuutta heikentävänä tekijänä Metsähallitus totesi, ettei esityksen mukainen laki velvoittaisi kuntia tekemään suunnitelmiansa mukaisten toimien vaikutusten arviointia. Metsähallitus kiinnitti huomiota myös esityksen vaikutusten arvioinnin hankaluuteen etukäteen, erityisesti epäsuorien vaikutusten osalta.

Ilmastosuunnitelmista aiheutuvien resurssitarpeiden korvaamisesta ja työn organisoimisesta kantoivat huolta kuntien lisäksi maakuntien liitot ja ELY-keskukset. Kunnat jakoivat laajasti näkemyksen, että uudesta suunnitteluvälvoitteesta syntyneet kulut tulee lähtökohtaisesti korvata kunnille ja että rahoituksen on oltava olemassa, kun suunnitelmavelvoite tulee voimaan 2025 alkavalla valtuustokaudella. Kuntien mukaan lain taloudelliset vaikutukset kuntiin tulee arvioida realistisesti siten, että ne sisältävät kaikki lain velvoitteista tulevat kustannukset. Myös maakuntien liitot ja monet muut lausunnonantajat näkivät taloudellisten resurssien turvaamisen kunnille tärkeänä. Tilastokeskus peräänkuulutti erillistä resursointia päästötietopalvelun kehitystyölle SYKE:n lisäksi myös Tilastokeskukseen ja Luonnonvarakeskukseen niiden panosta tarvittaessa.

Nieluihin ja maankäyttöön liittyvät näkemykset jakoutuivat voimakkaasti yhtäältä kuntien ja toisaalta maa- ja metsätalouden etujärjestöjen välillä. Jotkin kunnat esittivät, että keskeisimmät ilmastovaikutukset saataisiin aikaan kuntien maankäytön suunnittelun ja ohjauksen kautta. Kunnille olisi joidenkin kuntien mielestä annettava

enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa metsien hoitoon ja kasvatukseen alueidenkäytön kautta esimerkiksi kaavamääräyksillä. Pohjois-Karjalan liitto totesi, että nielujen osalta on syytä tuoda metsien ja puuston merkityksen rinnalle maaperään sitoutuva ja varastoituva hiili ja että nieluja voidaan lisätä ja ylläpitää myös maataloudessa. Maa- ja metsätalouden etujärjestöt näkivät riskinä, että kuntien ilmastosuunnitelmissa valitaan hiilineutraaliuden tavoittelussa keinoksi ennemminkin nielujen kasvattaminen kuin päästöjen vähentäminen. Suomen Yrittäjät ry kiinnitti huomiota siihen, että ainoastaan osaa lakiesityksen vaikutuksista perus- ja ihmisoikeuksiin on käsitelty, sillä kattavaa perusoikeusarviota vaikutuksista perustuslain 15 §:n omaisuuden suojaan tai 18 §:n elinkeinonvapauteen ei ole tehty. Ehdotuksesta lausuneet maa- ja metsätalouden alan järjestöt näkivät metsäalan toimijat kuntia tehokkaampina ja laadukkaampina informaatio-ohjauksen antajina metsiä koskevissa asioissa.

Kriittisiä huomioita esitettiin siitä, että ilmastonmuutokseen sopeutumisen tarkastelu suunnitelmissa ei olisi pakollista. Suomen ilmastopaneeli katsoi, että esityksen vaikutustenarvioinnissa olisi tullut arvioida sitä, millaisia mahdollisia seurauksia on sillä, että kunnat eivät sisällytä ilmastosuunnitelmiinsa sopeutumista. Kymenlaakson liitto painotti, että ilmastonmuutokseen sopeutumisen tarpeiden huomiointi osana kuntien ilmastosuunnitelmaa voisi parhaimmillaan tukea ilmastonmuutoksen hillinnän toimenpiteitä. Myös Etelä-Karjalan liitto huomautti, että ilmastonmuutokseen sopeutumisen suunnittelu on toteutettava lähitulevaisuudessa joka tapauksessa, joten sen sisällyttäminen ilmastosuunnitelmiin on erittäin kannatettavaa ja myös suotuisien vaikutusten kannalta oleellista. Suomen ilmastopaneelin mukaan on erikoista, ettei HE-luonnoksen vaihtoehtoisissa toteuttamisvaihtoehdoissa ole käsitelty sopeutumisen ottamista osaksi ilmastosuunnitelmien sisältövaatimuksia.

Useat lausijat näkivät ilmastosuunnitelmien toimeenpanon tarjoavan uusia mahdollisuuksia kuntien kehittymiselle. Luonnonvarakeskus näki, että kunnallinen, paikallisesti räätälöity ilmastosuunnitelma ja siihen liittyvät toimenpideohjelmat luovat kysyntää erilaisille ratkaisuille investointien ja palveluiden kautta ja että hyvin suunniteltuna ja paikalliset yritykset huomioituna toimenpiteillä on mahdollista luoda paikallista taloudellista aktiivisuutta. Toisaalta Suomen Yrittäjät toivoi lakiesityksen kielteisten yritysvaikutusten tarkempaa analysointia. SAK puolestaan painotti, että oikeudenmukaisen ja kokonaisvaltaisesti kestävästä ilmastopolitiikan toteuttaminen edellyttää kattavaa ymmärrystä päästövähennystoimien työllisyys- ja ympäristövaikutuksista sekä ilmastopolitiikan vaikutuksista kunnan eri toimintoihin ja elinkeinorakenteeseen. Luonnonvarakeskuksen mukaan ilmastosuunnitelma voi myös toimia alueellisena keskustelun ja vuorovaikutuksen lisäajana, mikäli eri sidosryhmät ja kuntalaiset sitoutetaan vahvasti mukaan suunnitteluun, toimenpiteisiin ja seurantaan.

Suomen luonnonsuojeluliitto totesi, että ilmastosuunnitelmat parhaimmassa tapauksessa edistävät suomalaisten hyvinvointia, terveyttä ja tasa-arvoa ilmatoriskien edessä, jos kaikilla kunnilla on sekä suunnitelmat että kyky sopeutua ilmastokriisiin. Myös Olympiakomitea piti tärkeänä esityksen huomiota, että esitetyt toimet edistävät välillisesti myös hyvinvointia ja terveyttä.

Muutoksenhakusäätelyn osalta valtiovarainministeriö näki riskinä, että valitusoikeus saattaa ajoittain johtaa korkeimman hallinto-oikeuden kohtuuttomaan kuormitukseen. Amnesty International Suomen mukaan keskeistä on kehittää muutoksenhakutuomioistuimina toimivien korkeimman hallinto-oikeuden ja hallinto-oikeuksien osaamista ilmastolain alalla oleviin kysymyksiin sekä taata tuomioistuimille riittävät toimintaedellytykset. Suomen Kuntaliitto puolestaan huomautti liittyen muutoksenhausta kuntien ilmastosuunnitelmiin, että hallinto-oikeusprosesseihin osallistuminen edellyttää kunnissa resursseja ja tämä tulisi huomioida esityksen vaikutusten arvioinnissa.

4.9 Muut huomiot

Useissa lausunnoissa korostettiin suunnitelmien toimeenpanon rahoituksen ja muiden resurssien tärkeyttä. Osa kunnista toi esille, että esitetty rahoitus koskee vain suunnitelmien laatimista, vaikka laatimisen kustannukset ovat pienet verrattuna suunnitelman toimeenpanoon. Muutama pieni kunta totesi, että tämänhetkisillä resursseilla veloitteen täytäntöönpano olisi mahdotonta. ELY-keskukset katsoivat, että on tarve rahoituksen kokonaistarkastelulle, sillä kuntien käytännön toimenpiteiden rahoituksesta on ollut puutetta. Myös Motiva, Sitra ja Etelä-Pohjanmaan liitto toivoivat ilmastosuunnitelmien laadinnan ohella myös ilmastotoimien toteuttamisen riittävien resurssien varmistamista. Suomen Kuntaliitto puolestaan totesi, että taloudelliset kannustimet kuntien siirtymässä hiilineutraaliin kiertotalousyhteiskuntaan toistaiseksi ovat olleet pirstaloituneita, sillä hanke- ja investointitukea on haettava eri ministeriöiden alta. Suunnitelmallista ilmastotyötä tekevän kunnan haasteena on pirstaloituneen hallinnon lisäksi sen taloudellisen tuen ennakoimattomuus.

Rahoituksen lisäksi myös muun tuen tarjoaminen kunnille tuotiin vahvasti esille lausunnoissa. Motiva kannatti ilmastotyön mallien ja ohjeistusten tarjoamista kunnille. Suomen ilmastopaneeli esitti, että lain toimeenpanon tueksi laadittavassa oppaassa voisi olla ohjeistusta kattaen esimerkiksi kokonaisvaltaisesti kunnan päästöt, nielut ja sopeutumisen. SAK piti ensiarvoisen tärkeänä lähtökohtana, että myös päästövähennysten toimeenpano ja seuranta vaativat tukea ja osaamista, ja että kunnat tarvitsevat taloudellisen tuen lisäksi ilmastotyötä tukevia työkaluja ja ajantasaista tutkimustietoa. Satakuntaliitto totesi, että kuntien viranhaltijoiden ja työntekijöiden sekä luottamushenkilöiden osaamisen vahvistamiseen tulee kiinnittää huomiota ja järjestää tarvittavia koulutuksia laadukkaan ilmastotyön mahdollistamiseksi kunnissa.

Maakuntien roolista kuntien ilmastosuunnitelmien laadinnassa tuli useita lausuntoja. Etelä-Pohjanmaan liitto painotti, että myös maakuntien liittojen rooli kuntien ilmastotyön yhteen sovittajana ja yhteistyön koordinoijana tulee ottaa resursoinnissa huomioon. Muutama kunta katsoi lausunnoissaan, että maakuntien liitot olisivat mielekkäämpi vastuutaho ilmastosuunnitelmien laatimiselle.

Yleisemminkin ilmastotyön kansallisesta organisoinnista kannettiin joissain lausunnoissa huolta. Kokonaisuudessaan Suomen ilmastopolitiikan ohjausta tulisi Sitran mukaan selkeyttää nykyisestä. ELY-keskukset kiinnittivät huomiota siihen, että kuntien ilmastosuunnitelmien ja ilmastopolitiikan suunnitelmien väliin jää puuttamaan valtakunnallinen, kaikkien sektoreiden toimeenpanotasoinen yhteistarkastelu. Keski-Suomen liitto ja Satakuntaliitto pohtivat, onko näköpiirissä tilanne, jossa esitetty lakimuutosehdotus tuo kunnille veloitteen ilmastotyöhön, mutta kuntayhtymät ja toisaalta myös hyvinvointialueet jäävät veloitteen ulkopuolelle. Oikeuskanslerinvirasto totesi lausunnoissaan, että hyvinvointialueita ei erikseen mainita edes poissulkevasti esityksessä. Oikeuskanslerinvirasto näki, että jatkovalmistelussa olisi syytä arvioida myös hyvinvointialueiden lisäämistä ilmastolain 5 §:n edistämisvelvoitettujen piiriin.

Ilmastosuunnitelmien kytkeytymisestä muihin kunnan toimintoihin ja toisaalta laajempiin alueellisiin prosesseihin tuli lausuntoja etenkin ELY-keskuksilta. ELY-keskukset katsoivat, että liian yleispiirteiset ilmastosuunnitelmat eivät vaikuta kunnan omiin prosesseihin tai kytkeydy operatiiviseen toimintaan hillinnän tai sopeutumisen osalta. Suunnitelmien tulisi pystyä aidosti muuttamaan kuntasuunnittelua ja läpäistä kuntaorganisaation kaikki osat. Työ- ja elinkeinoministeriö, Energiavirasto ja Motiva pitivät tärkeänä kunta-alan energiatehokkuussopimuksen huomioimista uudessa suunnitelmavelvoitteessa. Omakotiliitto totesi, että energiatehokkuustyössä neuvonnalla ja yhteisellä keskustelulla on mahdollisuus tavoittaa entistä laajemmin kansalaisia.

Sidosryhmien osallistamista ilmastosuunnitelmaprosessin eri vaiheisiin korostettiin monissa lausunnoissa. Metsähallitus korosti ilmastosuunnitelmien valmistelun läpinäkyvyyttä ja saavutettavuutta ja toisaalta sidosryhmäviestintää ja osallistamista sekä sitä, että ilmastosuunnitelmien tulisi lisäksi olla kaikille helposti saavutettavissa. Lapsiasiavaltuutettu toivoi lapsille ja nuorille lisätapoja vaikuttaa kuntien ilmastosuunnitelmiin nuorisovaltuuston kautta lausumisen lisäksi.

Lausuntokierroksen ajankohdasta tuli jonkin verran huomioita lausunnoissa. Osa lausunnonantajista piti ongelmallisena sitä, että lakiluonnos on ollut lausunnoilla kesälomakauden aikaan, jolloin kunnalliset toimielimet eivät kokoontuneet.

Liite 1: Lausunnonantajat

Akava ry

Amnesty International Suomen osasto

Asikkalan kunta

Digi Puunkorjuumestari

Energiavirasto

Espoon kaupunki

Etelä-Karjalan liitto

Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus

Etelä-Pohjanmaan liitto

Etelä-Savon ELY-keskus

Greenpeace

Helsingin seudun ympäristöpalvelut -kuntayhtymä

Hollolan kunta

Hyppänen Tuuli

Hämeen ELY-keskus

Ihmisoikeusliitto

Ilmatieteen laitos

Imatran kaupunki

Invalidiliitto ry

Itä-Suomen yliopisto, ilmasto-, energia- ja ympäristöoikeuden keskus CCEEL

Joensuun kaupunki

Kaakkois-Suomen ELY-keskus

Kaakkois-Suomen MTK

Kainuun ELY-keskus

Kainuun liitto
Keiteleen kunta (Nilakan ympäristölautakunta)
Keski-Pohjanmaan liitto
Keski-Suomen ELY-keskus
Keski-Suomen liitto
Kolttien kyläkokous
Korkein hallinto-oikeus
Korsholms kommun - Mustasaaren kunta
Kotkan kaupunki
Kristinestads stad - Kristiinankaupungin kaupunki
Kuopion kaupunki
Kuusamon kaupunki
Kymenlaakson liitto
Lapin liitto
Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Lemin kunta
Lieksan kaupunki
Liikenne- ja viestintäministeriö
Liperin kunta
Loimaan kaupunki
Luonnonvarakeskus
Luumäen kunta
Maa- ja metsätalousministeriö
Metsähallitus
Metsänhoitoyhdistys Päijät-Häme ry
Metsäteollisuus ry
Mhy Etelä-Karjala
Mhy Kaakko
Mhy Kymenlaakso
Mhy Mänty-Saimaa
Minna Salomaa
Motiva Oy
MTK Häme
MTK Pohjois-Savo

MTK ry
MTK-Etelä-Savo ry.
MTK-Lappi
MTK-Satakunta
Oikeuskanslerinvirasto
Oikeusministeriö
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Oulun kaupunki
Palvelualojen työnantajat Palta ry.
Panttila Eliisa
Parikkalan kunta
Pelastakaa Lapset ry
Pelkosenniemen kunta
Peltola Sara
Pirkanmaan ELY-keskus
Pirkanmaan liitto
Pohjanmaan ELY-keskus
Pohjanmaan liitto
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus
Pohjois-Pohjanmaan liitto
Pohjois-Savon ELY-keskus
Pohjois-Savon liitto
Porin kaupunki
Porvoon kaupunki
Rautjärven kunta
Ruokolahden kunta
Saamelaiskäräjät
Saarijärven kaupunki
SAK ry
Satakunnan ELY-keskus
Satakuntaliitto
Savitaipaleen kunta
Siikaisten kunta

SLC Nyland
SLC r.f.
SLC Åboland
Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö
Sulkavan kunta
Suomen ilmastopaneeli
Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
Suomen Kuntaliitto ry
Suomen Luonnonsuojeluliitto
Suomen Nuorisovaltuuskunta Allianssi ry
Suomen Olympiakomitea
Suomen Omakotiliitto ry
Suomen Tuulivoimayhdistys ry
Suomen ympäristökeskus SYKE
Suomen Yrittäjät ry
Taipalsaaren kunta
Tampereen kaupunki
Tampereen kaupunkiseudun kuntayhtymä
Tervolan kunta
Tervon kunta
Tervon kunta (Nilakan ympäristölautakunta)
Teuvan kunta
Tilastokeskus
Turun kaupunki
Tuusulan kunta
Työ- ja elinkeinoministeriö
Ulkoministeriö
Uudenmaan ELY-keskus
Uudenmaan liitto
Valtioneuvoston kanslia
Valtiovarainministeriö
Vantaan kaupunki
Varsinais-Suomen ELY-keskus
Vesannon kunta (Nilakan ympäristölautakunta)

Vihdin kunta

Viljanen Jukka ja Juusola Henna

WWF Suomi

Liite 2: Lausuntopyynnön jakelu

Akaan kaupunki

Akava ry

Alajärven kaupunki

Alavieskan kunta

Alavuden kaupunki

Allianssi ry

Amnesty Suomi

Asikkalan kunta

Askolan kunta

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA

Auran kunta

Climate Leadership Coalition

ClimateMove

Eduskunnan oikeusasiamies

Elinkeinoelämän keskusliitto

Energiateollisuus ry

Energiavirasto

Enonkosken kunta

Enontekiön kunta

Espoon kaupunki

Etelä-Karjalan liitto

Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus

Etelä-Pohjanmaan liitto

Etelä-Savon ELY-keskus

Etelä-Savon Liitto

Eurajoen kunta

Euran kunta

Evijärven kunta

Forssan kaupunki
Greenpeace Suomi
Haapajärven kaupunki
Haapaveden kaupunki
Hailuodon kunta
Halsuan kunta
Haminan kaupunki
Hangon kaupunki - Hangö stad
Hankasalmen kunta
Harjavallan kaupunki
Hartolan kunta
Hattulan kunta
Hausjärven kunta
Heinolan kaupunki
Heinäveden kunta
Helsingin kaupunki - Helsingfors stad
Helsingin seudun ympäristöpalvelut (HSY)
Hirvensalmen kunta
Hollolan kunta
Huittisten kaupunki
Humppilan kunta
Hyrnsalmen kunta
Hyvinkään kaupunki
Hämeen ELY-keskus
Hämeen liitto
Hämeenkyrön kunta
Hämeenlinnan kaupunki
Ihmisoikeuskeskus
Ihmisoikeusliitto
Iin kunta
Iisalmen kaupunki
Iitin kunta
Ikaalisten kaupunki
Ilmajoen kunta

Ilmastopaneeli
Ilmatieteen laitos
Ilomantsin kunta
Imatran kaupunki
Inarin kunta
Ingå kommun - Inkoon kunta
Invalidiliitto
Isojoen kunta
Isokyrön kunta
Jakobstad - Pietarsaaren kaupunki
Janakkalan kunta
Joensuun kaupunki
Jokioisten kunta
Joroisten kunta
Joutsan kunta
Juankosken kaupunki
Juukan kunta
Juupajoen kunta
Juvan kunta
Jyväskylän kaupunki
Jämijärven kunta
Jämsän kaupunki
Järvenpään kaupunki
Kaakkois-Suomi ELY-keskus
Kaarinan kaupunki
Kaavin kunta
Kainuun ELY-keskus
Kainuun liitto
Kajaanin kaupunki
Kalajoen kaupunki
Kangasalan kunta
Kangasniemen kunta
Kankaanpään kaupunki
Kannonkosken kunta

Kannuksen kaupunki
Karijoen kunta
Karkkilan kaupunki
Karstulan kunta
Karvian kunta
Kaskisten kaupunki - Kaskis stad
Kauhajoen kaupunki
Kauhavan kaupunki
Kauniaisten kaupunki - Grankulla stad
Kaustisen kunta
KEHA-keskus
Keiteleen kunta
Kemijärven kaupunki
Kemin kaupunki
Keminmaan kunta
Kempeleen kunta
Keravan kaupunki
Keski-Pohjanmaan liitto
Keski-Suomen ELY-keskus
Keski-Suomen liitto
Kestävyyspaneeli
Keuruun kaupunki
Kihniön kunta
Kimitoö kommun - Kemiönsaaren kunta
Kinnulan kunta
Kirkkonummen kunta - Kyrkslätt kommun
Kiteen kaupunki
Kittilän kunta
Kiuruveden kaupunki
Kivijärven kunta
Kokemäen kaupunki
Kokkolan kaupunki - Karleby stad
Kolarin kunta
Kolttien kyläkokous

Konneveden kunta
Kontiolahden kunta
Korkein hallinto-oikeus
Korsholm kommun - Mustasaaren kunta
Korsnäs kommun
Kotkan kaupunki
Kouvolan kaupunki
Kristinestad - Kristiinankaupunki
Kronoby kommun - Kruunupyyn kunta
Kuhmoisten kunta
Kuhmon kaupunki
Kuopion kaupunki
Kuortaneen kunta
Kurikan kaupunki
Kustavin kunta
Kuusamon kaupunki
Kymenlaakson liitto
Kyyjärven kunta
Kärkölän kunta
Kärsämäen kunta
Lahden kaupunki
Laihian kunta
Laitilan kaupunki
Lapin ELY-keskus
Lapin liitto
Lapinjärven kunta - Lapträsk kommun
Lapinlahden kunta
Lappajärven kunta
Lappeenrannan kaupunki
Lapsiasiainvaltuutettu
Lapuan kaupunki
Larsmo kommun - Luodon kunta
Laukaan kunta
Lemin kunta

Lempäälän kunta
Leppävirran kunta
Lestijärven kunta
Liedon kunta
Lieksan kaupunki
Liikenne- ja viestintäministeriö
Limingan kunta
Liperin kunta
Lohjan kaupunki - Lojo stad
Loimaan kaupunki
Lopen kunta
Loviisan kaupunki - Lovisa stad
Luhangan kunta
LUKE
Lumijoen kunta
Luontoliitto
Luontopaneeli
Luumäen kunta
Luvian kunta
Maa- ja metsätalousministeriö
Malax kommun - Maalahden kunta
Marttilan kunta
Maskun kunta
Merijärven kunta
Merikarvian kunta
Metsähallitus
Metsäteollisuus ry
Miehikkälän kunta
Mikkelin kaupunki
Motiva Oy
MTK ry
Muhoksen kunta
Multian kunta
Muonion kunta

Muuramen kunta
Mynämäen kunta
Myrskylän kunta - Mörskom kommun
Mäntsälän kunta
Mänttä-Vilppulan kaupunki
Mäntyharjun kunta
Naantalin kaupunki
Nakkilan kunta
Natur och Miljö
Nivalan kaupunki
Nokian kaupunki
Nousiaisten kunta
Nuorten Agenda 2030
Nurmeksen kaupunki
Nurmijärven kunta
Nuva ry
Nykarleby stad - Uusikaarlepyyn kaupunki
Närpes stad - Närpiön kaupunki
Oikeusministeriö
OKV
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Orimattilan kaupunki
Oripään kunta
Oriveden kaupunki
Oulaisten kaupunki
Oulun kaupunki
Outokummun kaupunki
Padajoen kunta
Paimion kaupunki
Paltamon kunta
Pargas stad - Paraisten kaupunki
Parikkalan kunta
Parkanon kaupunki
Pedersöre kommun - Pedersören kunta

Pelkosenniemen kunta
Pellon kunta
Perhon kunta
Pertunmaan kunta
Petäjäveden kunta
Pieksämäen kaupunki
Pielaveden kunta
Pihtiputaan kunta
Pirkanmaan ELY-keskus
Pirkanmaan liitto
Pirkkalan kunta
PLAN Suomi
Pohjanmaan ELY-keskus
Pohjanmaan liitto
Pohjois-Karjalan ELY-keskus
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus
Pohjois-Pohjanmaan liitto
Pohjois-Savon ELY-keskus
Pohjois-Savon liitto
Polvijärven kunta
Pomarkun kunta
Porin kaupunki
Pornaisten kunta
Porvoon kaupunki - Borgå stad
Posion kunta
Pudasjärven kaupunki
Pukkilan kunta
Punkalaitumen kunta
Puolangan kunta
Puumalan kunta
Pyhtään kunta - Pyttis kommun
Pyhäjoen kunta
Pyhäjärven kaupunki

Pyhännän kunta
Pyhärannan kunta
Päijät-Hämeen liitto
Pälkäneen kunta
Pöytyän kunta
Raahen kaupunki
Raision kaupunki
Rakennusteollisuus RT ry
Rantasalmen kunta
Ranuan kunta
Raseborg stad - Raaseporin kaupunki
Rauman kaupunki
Rautalammin kunta
Rautavaaran kunta
Rautjärven kunta
Reisjärven kunta
Riihimäen kaupunki
Ristijärven kunta
Rovaniemen kaupunki
Ruokolahden kunta
Ruoveden kunta
Ruskon kunta
Rääkkylän kunta
Saamelaiskäräjät
Saarijärven kaupunki
SAK
Sallan kunta
Salon kaupunki
Sastamalan kaupunki
Satakunnan ELY-keskus
Satakunnan liitto
Sauvon kunta
Savitaipaleen kunta
Savonlinnan kaupunki

Savukosken kunta
Seinäjoen kaupunki
Sievin kunta
Siikaisten kunta
Siikajoen kunta
Siikalatvan kunta
Siilinjärven kunta
Simon kunta
Sipoon kunta - Sibbo kommun
Sitra
Siuntion kunta - Sjundeå kommun
Sodankylän kunta
Soinin kunta
Someron kaupunki
Sonkajärven kunta
Sosiaali- ja terveysministeriö
Sotkamon kunta
STTK ry
Sulkavan kunta
Suomen Kiinteistöliitto
Suomen Kuntaliitto
Suomen Luonnonsuojeluliitto
Suomen tuulivoimayhdistys
Suomen ympäristökeskus
Suomen ympäristöoikeustieteen seura SYS ry
Suomen yrittäjät
Suomussalmen kunta
Suonenjoen kaupunki
Svenska lantbruksproducenternas centralförbund
Sysmän kunta
Säkylän kunta
Taipalsaaren kunta
Taivalkosken kunta
Taivassalon kunta

Tammelan kunta
Tampereen kaupunki
Tervolan kunta
Tervon kunta
Teuvan kunta
Tilastokeskus
TI. Kosken kunta
Tohmajärven kunta
Toholammin kunta
Toivakan kunta
Tornion kaupunki
Traficom
Turun kaupunki - Åbo stad
Tuusniemen kunta
Tuusulan kunta
Tyrnävän kunta
Työ- ja elinkeinoministeriö
Ulkoministeriö
Ulvilan kaupunki
Urjalan kunta
Utajärven kunta
Utsjoen kunta
Uudenmaan ELY-keskus
Uudenmaan liitto - Nylands förbund
Uuraisten kunta
Uusikaupunki
Vaalán kunta
Vaasan kaupunki - Vasa stad
Valkeakosken kaupunki
Valtimon kunta
Valtioneuvoston kanslia
Valtiontalouden tarkastusvirasto (VTV)
Valtiovarainministeriö
Vantaan kaupunki

Varkauden kaupunki
Varsinais-Suomen ELY-keskus
Varsinais-Suomen liitto
Vehmaan kunta
Vesannon kunta
Vesilahden kunta
Vetelin kunta
Vieremän kunta
Vihdin kunta
Viitasaaren kaupunki
Vimpelin kunta
Virolahden kunta
Virtain kaupunki
VTT
WWF Suomi
Vörå kommun - Vöyrin kunta
Yhdenvertaisuusvaltuutettu
Ylitornion kunta
Ylivieskan kaupunki
Ylöjärven kaupunki
Ypäjän kunta
YTP ry
Ähtärin kaupunki
Äänekosken kaupunki